

Asia: VN/1364/2021

Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi

Lausunnonantajan lausunto

Mikä on näkemyksenne strategian tavoitteista ja toimenpidelinjauksista yleisesti?

Strategian tavoitteet ja toimenpidelinjaukset ovat ainakin pääosin yhteneviä Faron sopimuksen tavoitteiden kanssa. Kestävyyden vaatimuksen korostaminen on tästä näkökulmasta perusteltua. Kulttuuriperinnön suojelua ja siirtämistä tuleville sukupolville tulisi kestävyyden nimissä korostaa vielä selkeämmin kuin strategiassa on nyt tehty.

Mikä on näkemyksenne strategian tavoitteista ja toimenpidelinjauksista oman toimialanne tai tehtävänne näkökulmasta?

Strategian tavoitteet ja toimenpidelinjaukset ovat johdonmukaisia. Niissä kuitenkin jää näkymättömäksi teollisen ja jälkiteollisen ajan teknologinen, kokonaisvaltainen murros, joka on kulttuureissamme vaikuttanut käytännössä kaikkiin nykyisiin ihmisiin. Teknologian, teollisen tuotannon, liikenteen, maataloustuotannon ja kaupan kehitys on keskeisiä syitä ympäristön saastumiseen ja ilmastonmuutokseen, mutta samalla kehitys on ratkaisevasti tuottanut liikkumisen ja työn vapautta, lisännyt vapaa-aikaa ja henkilökohtaisia valinnanmahdollisuuksia, vähentänyt sairauksia ja lapsikuolleisuutta sekä tuonut vaurautta.

Nykyisten sukupolvien on syytä ymmärtää laajasti, syvästi ja kiihkottomasti syy- ja seuraussuhteet, jotka selittävät olosuhteita, joissa yhteiskunnalliset muutokset – kestävään tai ei-kestäviin suuntiin – ovat tapahtuneet. Meidän jälkeemme tulevat polvet tarvitsevat vähintään yhtä laajaa ymmärrystä jättämäämme teolliseen ja liikenteen kulttuuriperintöön.

Oman toimialamme puitteissa haluamme huomauttaa, että liikkuvan kulttuuriperinnön tunnistaminen ja tunnustaminen olennaiseksi osaksi olisi ollut tarpeen. Liikkuva kulttuuriperintö tallentaa, säilyttää ja tekee eläväksi suurimman osan niistä tuotannollisista, työhön ja vapaa-aikaan liittyvistä ja sosiaalisista muutoksista, jotka ovat johtaneet nykyisen kaltaisten yhteiskuntien kehittymiseen. Liikkumisen ja kuljettamisen kiihtyvät innovaatiot eivät ole vain kulkuvälineiden ja logistiikan historiaa, vaan kokonaisuudessaan paikallisuuden ja globaalisuuden suhteen murrosta.

Kommenttinne lukuun 5.1

s. 29: Kulttuuriympäristön ylläpitämisessä ja kehittämisessä on tärkeää tunnistaa eri ikäiset ja erityyppiset ympäristöt sekä arvojen ja arvostusten muuttuminen.

Teollistuneen yhteiskunnan ihanteet ja teknologian välittömät elintaso ja elämänlaatua kohottavat yksilölliset vaikutukset selittävät yhä monia, sittemmin kriittisesti arvioituja ilmiöitä. Kestävän kulutuksen toteutumisen kannalta on välttämätöntä, että vapauden, helppouden ja kasvun ihanteet ymmärretään sekä omassa kontekstissaan että ylisukupolvisena, eli osana kulttuuriperintöä.

Kommenttinne lukuun 5.2

Teollistuvien, teollistuneiden ja jälkiteollisten talouksien ylikulutus on selvästi vain kiihtyvä trendi, jolla on hyvin traagisia ja nopeita seurauksia. Kulttuuriperintötiedon hyödyntäminen kestävämpien yhteiskuntien rakentamisessa on yksi tapa torjua akuutteja uhkia. Siksi on hyvin perusteltua tunnistaa ja tunnustaa strategian tavoin alkuperäiskansojen perinteisten elinkeinojen tarjoamat esikuvat. Muotoilu on kuitenkin aivan liian yksinkertaistava ja idealistinen. Perinteiset elinkeinot ja kulttuuriset tavat ovat energian ja raaka-aineiden kulutuksen kannalta varmasti kestävämpiä, mutta myös ne ovat aiheuttaneet paikallista luonnonvarojen ja mm. riistaeläinkantojen loppumista ja tuhoutumista. Ihmiskäytön kasvu synnyttää tarpeen kehittää uudenlaisia tuotanto- ja hankintatapoja, eikä tämä ole sinänsä vierasta alkuperäiskulttuurienkaan piirissä – mm. polttomootorikäyttöisten ajoneuvojen hyödyntäminen on globaalia. Kasvutavoitteiden kohtuullisuus ja kestävä syntyyvyyden saavuttaminen ovat tunnistettuja kestävä tulevaisuuden vaatimuksia, joiden saavuttaminen voi poliittisesti olla hyvin vaikeaa.

Toimenpidelinjaukset sivulla 34 sisältävät toimialamme kannalta hyvin tärkeän ja kiinnostavan kirjauksen: ”Kulttuuriperintöalalle luodaan mittareita, jotka ilmaisevat toiminnan ekologista, taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista kestävyttä.” Liikkuvan kulttuuriperinnön vaalimisen kannalta on tärkeää, että laaditaan objektiiviset ja läpinäkyvät mittarit. Näiden tuottamaa tietoa tulee käyttää kokonaisvaltaisesti ja hyväksyä tulokset myös silloin, kun ne eivät vastaa ennako-odotuksia. On jo esimerkkejä, jotka osoittavat, että vastuullinen, elävä liikenteen kulttuuriperintö on vaikutuksiltaan kestävä.

Sivulla 35 todetaan, että ”Esimerkiksi maatalouden, metsienhoidon, energiantuotannon, liikenteen ja rakennusalan ilmastotoimilla on suoria ja epäsuoria vaikutuksia kulttuuriperintöön ja -ympäristöön. Osa näistä vaikutuksista on kulttuuriperinnön kannalta myönteisiä, osa kielteisiä, ristiriitaisia tai vaikeasti yhteen sovitettavia.”

Välttämättömien ilmastotoimien, eri toimialojen lähipäästö- ja vesistövaikutusten sekä lajikadon torjumisen kiirehtiminen on tarpeellista, mutta kulttuuriperinnölle aiheutuvien kielteisten vaikutusten minimoimiseksi tarvitaan vaikutusten suhteiden ymmärrystä. Oikea, todennettu tieto esimerkiksi liikenteen kulttuuriperintöobjektien käyttömääristä ja edelleen ympäristövaikutuksista on jo osoittanut, että elävän liikkuvan kulttuuriperinnön vaaliminen on mahdollista ilman ristiriitaa ilmastotavoitteiden kanssa. Tämä selittyy kulttuuriperintöobjektien vähäisellä ja vastuullisella käytöllä. Todellisten ympäristövaikutusten arviointi ja seuranta on mahdollista, kun viranomaiset,

muistiorganisaatiot ja kulttuuriperintöä vaalivat yleisöt – siis yksityiset ihmiset ja heidän yhteisönsä – näkevät tavoitteet yhteisinä ja antavat arvoa toisilleen.

Arkeologisen kulttuuriperinnön säilymistä koskevassa virkkeessä (s. 33, toinen kappale) on luettavuuden kannalta hankalasti toistettu myös-sanaa.

Eriytyiset kiitokset voidaan esittää sektorit ylittävän yhteistyön ja valtavirtaistamisen vaatimuksesta sekä monialaisuuden kuvaamisesta (s. 35, ensimmäinen kappale).

Kommenttinne lukuun 5.3

Sivun 40 alussa todetaan osuvasti, että kulttuurin ja kulttuuriperinnön tutkimus on Suomessa laajaa. Heti seuraavassa virkkeessä kuitenkin nostetaan esimerkinomaisesti taidekorkeakoulut ja seuraavassakin kappaleessa huomioidaan vain taide ja -teollisuus sekä arkkitehtuuri. Kulttuurin ja kulttuuriperinnön tutkimuksen ja tuotannon laajuus tulee joko huomioida tasapuolisesti, tai sitten muuttaa koko tekstin rakenne.

Kommenttinne lukuun 5.4

Kestävä kulttuurimatkailu on tarpeellinen ja kiintoisa näkökulma, mutta strategiatasolla on syytä huomioida rehellisesti ja avoimesti kulttuuri- ja kulttuuriperintömatkailun aidot ilmasto- ja muut ympäristövaikutukset, eikä vain kätkeä niitä kestävyden taakse. Kulttuuri- ja kulttuuriperintömatkailun edistämisen taloudelliset tavoitteet voivat olla massaturismia tukevia ja ilmasto- ja ympäristötavoitteiden kannalta hyvinkin haitallisia. Kestävän kulttuurimatkailun käsite tulisikin aidosti avata. Kulttuurin ja kulttuuriperinnön digitalisaation edistämällä on siltäkin huomattavia ilmastovaikutuksia, joita tulee rehellisesti peilata matkailun vaikutuksiin.

Mikä on näkemyksenne strategian yhteiskunnallisista ja taloudellisista vaikutuksista?

Strategian yhteiskunnallisuuden näkökulma on läpileikkaava, ja tämän ajan olosuhteissa taloudellisten vaikutusten esiintuominen on sinänsä suotavaa. Edellisessä kohdassa kuvattu ristiriita taloudellisten ja mm. ilmastotavoitteiden välillä tulisi kuitenkin käsitellä läpinäkyvästi.

Mahdolliset muut strategiaehdotusta koskevat huomionne.

Mobilia Säätiö kiittää mahdollisuudesta lausua kulttuuriperintöstrategiaa koskevasta ehdotuksesta. Pidämme strategiaa erittäin tärkeänä, ajankohtaisena ja myös haastavana kokonaisuutena. Mittavan työn johdosta on paikallaan antaa suuri tunnustus ja kiitos valmistelijoille. Myös osallisuudesta on pidetty työssä olosuhteet huomioiden hyvin huolta. Esitämme lausunnossamme joitakin kriittisiä havaintoja, joiden toivomme vaikuttavan strategian muotoiluun vielä ennen sen julkaisua.

Näkemyksemme mukaan kulttuuriperintöstrategian alussa kohdassa 2.1 esitetty kulttuuriperinnön määritelmä on puutteellinen. Tarkemmin sanoen määritelmä ei itse asiassa määrittele kulttuuriperintöä, vaan sen syntyä ja muutosta. Myöhemmin viitataan Faron yleissopimuksen määritelmään, mutta sitä ei suoraan todeta kulttuuriperintöstrategian kulttuuriperintömääritelmäksi.

Muitakin käsitteitä olisi ollut hyödyllistä määrittää, joko johdantoluvussa tai tarvittaessa erikseen liitteissä. Esimerkiksi sivulla 13 todetaan lyhyesti, että kulttuuriperintö ”...voi liittyä kulttuuri- tai luonnonympäristöön riippumatta siitä, kuka sen omistaa.” Luonnonympäristöjen kulttuuriperintöarvo on hyvin tärkeä ja keskeinen, mutta samalla ristiriitainen ilmiö, jonka tueksi olisi toivonut määritelmää.

Kohdassa 4.3 (s.23–24) käsitellään kulttuuriperintöomaisuuden maastavientiä erityisesti kriisien ja konfliktien konteksteissa. Asia on erittäin aiheellinen, mutta strategiatasolla raja-alue on tarpeettoman tiukka. Kulttuuriesineiden maastavientiä koskevat sopimukset ja lainsäädäntö toki koskevat nimenomaan rikollista maastavientiä. Globalisaation myötä vaikuttaa siltä, että kulttuuriesineitä viedään yksilön perusoikeuksien perusteella kiivaalla tahdilla kansallisvaltioiden rajojen yli. Maastavienti tai maahantuonti eivät koske vain konfliktialueita, vaan sitä tapahtuu aivan kaikkialla, eikä siinä sinänsä ole edes mitään väärää. Yksityisessä omistuksessa on runsaasti yhteisöjen tärkeäksi nimeämää kulttuuriomaisuutta, joten myös laillista kulttuuriesineiden kauppaa on hyvä kontrolloida.

Strategian päättävä yhteiskunnallinen vaikuttavuusarvio jää sisällöltään vaatimattomaksi.

Liitteen 2 lainsäädäntöä koskevaan luetteloon tulisi liittää Laki Väylävirastosta (13.11.2009/862), jonka 2§ velvoittaa mm. kulttuuriomaisuuden hoitoon.

Strategian valmistumisen jälkeen on tarkoitus laatia erillinen toimeenpanosuunnitelma. Pidättekö tätä tärkeänä? Jos kyllä, niin miksi?

Strategian saattamiseksi käytäntöön katsomme, että konkreettinen toimeenpanosuunnitelma on hyvin tarpeellinen. Esitämme, että toimeenpanosuunnitelmassa huomioidaan strategiaa huomattavasti selkeämmin teollisen ja jälkiteollisen ajan tuottama teollinen ja liikkuva kulttuuriperintö. Toimeenpanosuunnitelman tulisi ehdottomasti sisältää kokonaisvaltaisesti liikkuvan kulttuuriperinnön tunnistamisen, tunnustamisen ja lakisuojaan. Liikkuvan kulttuuriperinnön tulisi kattaa käsitteellisesti paitsi erilaiset kulkuvälineet ja -tavat, niin myös liikenneverkot, maisemat, niihin liittyvä rakennusperintö ja luonnollisesti erilaiset elävät työ-, liikkumis- ja vapaa-ajan tavat.

Millaisia osallistamisen tapoja haluaisitte toimeenpanosuunnitelman laatimisessa käytettävän?

Mitä konkreettisempiin toimenpidesuunnitelman osiin ja kulttuuriperinnön käsitteisiin mennään, sitä tärkeämpää on ottaa eri alojen asiantuntijat tiiviisti mukaan työhön. Jonkinlainen poolityöskentely voisi olla tehokas tapa tuoda taustalla vallitseva strategia käytäntöön.

Millaisena näkisitte oman tai edustamanne tahon roolin strategian toimeenpanossa?

Mobilia säätiö on omalta osaltaan ilomielin mukana tieliikenteen kulttuuriperinnön asiantuntijana ja toivomme, että liikkuvan kulttuuriperinnön vaalimiselle annetaan toimeenpanon yhteydessä mahdollisuus.

Rytky Heidi
Mobilia säätiö sr